

Тетяна Голованова,
канд. пед. н., доцент,
Запорізький національний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДИТИНИ В СІМ'Ї

У статті представлені особливості змісту та структури підготовки соціальних педагогів до організації просвітницької діяльності з попередження насильства щодо дитини в сім'ї.

Tetiana Holovanova

THEORETICAL FRAMEWORK OF A STUDY OF CAPACITY OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO PREVENT DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN

The article describes structural components and contents of building capacity of social pedagogues' of organization of awareness raising on prevention of domestic violence against children.

Питання пошуку таких сфер професійної діяльності соціальних педагогів, які б дали їм можливість ефективно впливати на процес вирішення актуальних соціальних проблем, а також питання готовності зазначених фахівців ефективно виконувати відповідні функціональні обов'язки – є актуальними питаннями теорії і практики соціальної педагогіки. Значною мірою це стосується проблеми теоретико-методичного забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах щодо організації просвітницької діяльності з попередження насильства щодо дитини в сім'ї.

У науці сформувався певні теоретичні передумови для вирішення проблем попередження насильства в сім'ї й підготовки майбутніх соціальних педагогів до цього напрямку професійної діяльності. Серед вітчизняних публікацій останніх років варто виділити, зокрема, працю «Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти» [1]. Систему соціальної профілактики торгівлі людьми в Україні, механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорсткому поводженню з дітьми, корекційні програми для роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї представлено у навчально-методичних посібниках К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної, В. М. Бондаровської, О. О. Кочемировської, Г. М. Лактіонової [2; 3; 4].

Основні стандарти ООН, Ради Європи та Європейського Союзу в сфері забезпечення захисту прав дітей, здійснення судочинства в справах, пов'язаних з порушенням прав та вчинення насильства щодо жінок та дітей, у тому числі – насильства в сім'ї, розглянуто у виданні «Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні» [5]. Інноваційні підходи до просвіти учнівської і студентської молоді розглянуто науковцями С. В. Котовою-Олійник та О. Л. Остапчук [6]. За таких умов, віддаючи незаперечну перевагу теоретикам та практикакам соціальної педагогіки у вирішенні цієї проблеми, слід більш детально зупинитися на питаннях, що стосуються структурних компонентів та змісту підготовленості соціальних педагогів до організації просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї.

Мета цієї статті – на основі аналізу сучасної психолого-педагогічної та наукової літератури виявити та охарактеризувати структуру та зміст підготовленості майбутніх соціальних педагогів до організації просвітницької діяльності з попередження насильства щодо дитини в сім'ї.

Досліджуючи особливості підготовки соціальних педагогів до гендерної освіти та виховання, науковці вважають, що кінцевим результатом цього процесу є така професійна властивість, як предметна і функціональна підготовленість майбутніх соціальних педагогів, у тому числі до організації просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї. Ця професійна властивість розглядається за допомогою таких понять, як підготовленість, гендерна і професійна компетентність.

Дослідження структури підготовленості майбутнього соціального педагога до організації просвітницької діяльності з попередження насильства щодо дитини в сім'ї дозволяє визначити її як синтез таких компонентів: мотиваційно-ціннісного (аксіологічного, особистісного), когнітивного (предметного, знанневого) компоненту, поведінкового (діяльнісного, операціонального, технологічного) компоненту [7]. У свою чергу, ці компоненти знайшли відображення в моделі формування гендерного і загально педагогічного компонентів змісту вищої професійної освіти педагогічних кадрів як два підходи, а саме: мультидисциплінарний і міждисциплінарний [8].

За настановами мультидисциплінарного підходу автори, як правило, виділяють окремі гендерні аспекти або розділи (модулі), які відображають особливості розвитку ідеї просвітницької роботи щодо попередження насильства в сім'ї. Ці аспекти стають предметом вивчення в рамках дисциплін навчального плану спеціальності 6.010106 Соціальна педагогіка (наприклад, теми, що стосуються питань попередження насильства і жорсткого поводження з дитиною в курсі «Етика та психологія сімейного життя», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Англійська мова професійного спрямування»). На відміну від цього, для

реалізації міждисциплінарного підходу до змісту традиційної підготовки майбутніх соціальних педагогів вводяться такі спецкурси, які мають інтегрований характер, зокрема, спецкурс «Педагогіка і психологія гендеру». Уведення курсу «Педагогіка та психологія гендеру» дозволило цілеспрямовано формувати як систему знань щодо попередження насильства в сім'ї, так і професійно важливі новоутворення особистості майбутнього соціального педагога.

Акцентуючи увагу на змістовному наповненні структурних компонентів підготовленості майбутніх соціальних педагогів до просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї, слід зазначити, що мотиваційно-ціннісний компонент покликаний сформулювати в майбутнього фахівця мотивацію до просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї, розуміння змісту цієї діяльності й свого місця в ній.

Показниками підготовленості майбутніх соціальних педагогів за мотиваційно-ціннісним критерієм є: ставлення студентів до життя і здоров'я людини як найвищих соціальних цінностей; такі якісні зміни в свідомості, самосвідомості, що віддзеркалюються в мотиваційних і смислових утвореннях, які пов'язані з тим, що насильство в будь-яких його проявах розглядається як грубе порушення прав людини та прав дитини. Без подолання цього згубного явища в суспільстві неможливо створити сприятливі умови для самореалізації людини, вільного її волевиявлення, розвитку паритетної демократії, реалізації принципу рівних прав і свобод.

Мотиваційно-ціннісний компонент у структурі підготовленості проявляється як аксіологічний аспект з метою підвищення рівня опанування когнітивним компонентом підготовки фахівця. Когнітивний компонент – це свого роду тезаурус, що включає всі основні поняття, терміни, факти, закономірності, без знання яких неможливе оволодіння гендерною й професійною грамотністю та гендерною культурою особистості. Визначальна роль у структурі цього компоненту належить рефлексивному аспекту. Цей аспект визначає рівень розвитку самооцінки, розуміння важливості гендерного знання в процесі професійної діяльності, відповідальності за результати своєї просвітницької діяльності.

Основними показниками підготовленості майбутнього соціального педагога за когнітивною складовою компоненту є: здатність до проектування змісту індивідуальної просвітницької діяльності; застосування спеціальних гендерних знань у процесі індивідуального, групового, масового спілкування в умовах навчально-виховного закладу, за місцем проживання, у місцях масових зібрань і відпочинку дітей та молоді; інформаційна підтримка кампаній «16 днів проти гендерного насильства», «Стоп насильство!»; прагнення до позитивного впливу на дітей та молодь засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

На нашу думку, показниками підготовленості майбутнього соціального педагога до просвітницької діяльності з попередження насильства щодо дитини в сім'ї є вміння застосування понять Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» [9]. Цей Закон визначає законодавчі та організаційні фундаментальні основи протидії та попередження насильства в сім'ї, включаючи органи та установи, на які покладається здійснення заходів з розслідування та попередження насильства в сім'ї, а також послуги, що надаються жертвам насильства в сім'ї [9]. Крім того, у цьому Законі фігурують поняття припинення і попередження насильства в сім'ї. Попередження насильства в сім'ї – це «система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї».

Соціальна робота є одним із провідних засобів попередження насильства в сім'ї, але не обмежується нею, оскільки забезпечується цілим комплексом загальносоціальних і спеціальних заходів. Щодо *спеціальних заходів попередження насильства та його припинення*, то вони є оперативними заходами, які мають на меті скоротити кількість проявів насильства в сім'ї, послабити сімейне неблагополуччя, не допустити вчинення будь-якого з проявів насильства. Здійснюються спеціальні оперативні заходи передусім органами міліції, кримінальної міліції в справах дітей.

На відміну від них, *заходи загальносоціального спрямування з попередження насильства* трактуються в Законі широко. З цього приводу професор Г. М. Лактіонова висловлює цікаві міркування, які дають змогу зрозуміти деякі особливості підготовки соціальних педагогів до просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї. На її думку, варто, скориставшись термінами соціальної педагогіки та соціальної роботи, представити визначені вище компоненти соціальної роботи та складові загально-соціальних заходів з попередження насильства через поняття «первинна, вторинна та третинна профілактика насильства в сім'ї». Тобто, згідно з чинним законодавством, термін «попередження насильства» може розумітися як сукупність первинної, вторинної та третинної профілактики [1]. Ці терміни теж можуть бути вжиті в процесі підготовки соціальних педагогів до просвітницької діяльності.

Щодо засобів реалізації підготовки соціальних педагогів до просвітницької діяльності, то вони входять до поведінкового (*операційно-технологічного компоненту*), що є сукупністю вмінь і навичок практичного використання знань. Основними показниками підготовленості майбутнього соціального педагога за когнітивною складовою компоненту є: здатність до проектування змісту індивідуального науково-дослідного завдання з просвітницької діяльності; застосування гендерних знань в умовах просвітницької діяльності щодо попередження насильства. *Показником сформованості* цього компоненту передбачається, що майбутній фахівець може, перш за все, працювати, використовуючи інноваційні форми просвітницької діяльності з профілактики насильства, до яких відносять: тренінг, віртуальну екскурсію, навчальну гру, відеолекторій, форум-театр (соціально-інтерактивний театр), тематичне спортивне орієнтування, геокешинг, інтерактивну гру, конкурс та акцію. Показником цього компонента є вміння соціального педагога використовувати інформаційні соціально-педагогічні технології в просвітницькій діяльності з попередження насильства в сім'ї.

Висновки. Професійна підготовка майбутнього соціального педагога до просвітницької діяльності з попередження насильства щодо дитини в сім'ї має виконувати функції їхньої гендерної і водночас спеціалізованої педагогічної освіти. У структурі підготовленості соціального педагога до просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї виділяються такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, поведінковий. Гендерна компетентність є складовою професійної компетентності соціального педагога. Визначені нами структурні компоненти будуть сприяти оволодінню професійними знаннями, спеціальними вміннями, професійно-значущими якостями соціального педагога з просвітницької діяльності щодо попередження насильства в сім'ї.

Узагальнення теоретичних підходів і розроблення структурних компонентів означеної проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів підкреслює її необхідність і зумовлює перспективи подальшого розгляду цієї проблеми в напрямку вивчення підготовки фахівців щодо використання інформаційних технологій у формуванні гендерної й професійної компетентності майбутнього соціального педагога в умовах дистанційної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні : правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти / [В. Бондаровська, О. Кочемировська, Г. Лактіонова та ін. / заг. ред. О. Кочемировської]. – К. : Вид-во ФОП Ю. Я. Клименко, 2010. – 372 с.
2. Соціальна профілактика торгівлі людьми : [навч.-метод. посіб.] / за ред. К. Левченко, І. Трубавіної. – К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2007. – 352 с.
3. Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорстокому поводженню з дітьми : навч.-метод. посіб. / за ред. К. Левченко, І. Трубавіної. – К. : Юрисконсульт, 2005. – 452 с.
4. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / [уклад. : Г. Мустафасв, І. Довгаль]. – К., 2011. – 192 с.
5. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні / [О. Суслowa, О. Лазаренко, Н. Ахтирська ; за заг. ред. Г. Христової]. – К. : Гюпюкін, 2010. – 335 с.
6. Методичні рекомендації з організації та проведення гендерних відеоклубів / [авт.-уклад. С. Котова-Олійник, О. Остапчук]. – Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2012. – 132 с.
7. Віщукаєва К. Структурні компоненти підготовки майбутнього соціального педагога як суб'єкта професійної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apdup/2011_1/index.html.
8. Голованова Т. Гендерная компетентность в контексте профессиональной педагогической культуры будущих социальных педагогов [Электронный ресурс] / Т. Голованова. – Режим доступа : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gumal/pages/vyp3/profteh/golovanova.pdf.
9. Цокур О. Формування гендерної культури майбутніх фахівців упродовж їхньої професійної підготовки у вищому навчальному закладі: аналіз концептуальних засад дослідження / О. Цокур // Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії / [Ред. наук. кол. В.П. Кравець та ін.]. – Тернопіль, 2011. – С. 640 – 646.
10. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (Науково-практичний коментар) / за ред. О. Рудневої. – Х. : Східно-регіон. центр гуман.-осв. ініціатив, 2005. – 160 с.